

KONCEPCJE REORGANIZACJI NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Część II: Reorganizacja szkolnictwa wyższego na przykładzie uczelni rolniczych

Rudolf Michalek

Katedra Mechanizacji Rolnictwa Akademii Rolniczej w Krakowie

Synopsis: Na tle niedociągnięć i aktualnej struktury organizacyjnej szkół wyższych przedstawiono 3-członowy system kształcenia w uproszczonym systemie organizacyjnym uczelni

Słowa kluczowe: szkolnictwo wyższe, system kształcenia, reorganizacja

Koncepcję reorganizacji szkolnictwa wyższego przedstawiono na przykładzie uczelni rolniczych. Problemem ogólnym, często podnoszonym w dyskusji jest podporządkowanie szkolnictwa wyższego. Kwestionowana jest sprawa przynależności do Ministerstwa Edukacji Narodowej, które z uwagi na szeroki zakres całej edukacji, na ogół zaniedbuje uczelnie wyższe, przywiązując główną wagę do nauczania podstawowego i średniego.

Stąd też często odradza się myśl wyodrębnienia oddzielnego resortu nadzorującego naukę i szkolnictwo wyższe. W przedstawionej w części pierwszej koncepcji zarządzania nauką organem nadzorującym całość mogła by być Polska Akademia Nauk, bądź też Komitet Nauki i Techniki.

Z drugiej jednak strony, prawie nigdy całe szkolnictwo wyższe nie podlegało wspólnemu resortowi, gdyż uczelnie medyczne, artystyczne, sportowe i wojskowe podporządkowane były oddzielnym resortom.

Stąd też możliwe jest utrzymanie podwójnej zależności, tj. w sensie dydaktycznym

resortowi edukacji a w części naukowej wg przedstawionej w 1-wszej części koncepcji. Za jednym i drugim rozwiązaniem przemawiają plusy i minusy, choć osobiście uważam, że jeden wspólny nadzór jest wersją korzystniejszą, przede wszystkim ze względu na jedność nauki i dydaktyki na poziomie szkolnictwa wyższego.

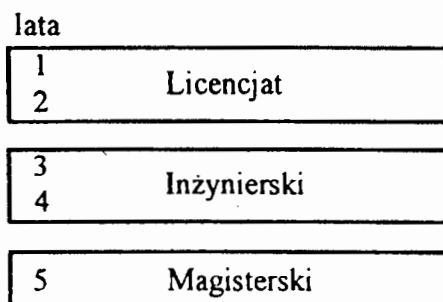
Koncepcja reorganizacji studiów rolniczych

Rozważania nad przyszłym modelem strukturalnym uczelni rolniczej winny być dostosowane do całej koncepcji modernizacji zarządzania nauką. Naczelnym bowiem założeniem tej koncepcji jest jedność nauki i dydaktyki w szkoleniu na poziomie wyższym. Wynika to z faktu posłannictwa nauczyciela akademickiego, który w odróżnieniu od zwykłego nauczyciela w przekazywanej wiedzy zawiera część własnych osiągnięć badawczych. Z tych powodów, trudno zgodzić się z często lansowaną tezą o wybitnych dydaktykach, którzy nie posiadają żadnych własnych osiągnięć twórczych, bowiem ich nauczanie trudno zakwalifikować do poziomu szkoły wyższej. W kontekście powyższego stwierdzenia zastanowienia wymaga przygotowywany projekt wyższych studiów zawodowych. Zgadając się z założeniami programowymi Komitetu Prognoz Polska XXI Wieku (W Perspektywie Roku 2010) odnośnie znacznego poszerzenia ilościowego szkolenia na poziomie wyższym, to jednak uważam, że aktualnie istniejąca sieć Akademii Rolniczych w Polsce w pełni zabezpiecza proponowany zakres szkolenia na poziomie wyższym. Obowiązująca zresztą Ustawa z dnia 12.IX. 1990 r. zezwala na szkolenie przez szkoły wyższe na poziomie ponadpodstawowym, co oznacza przejście zawodowych studiów.

Zresztą od wielu lat plany i programy Akademii Rolniczych były na tyle elastyczne, iż umożliwiały dwustopniowy zakres studiów tj. 4-letnie studia inżynierskie i 5-letnie studia magisterskie. Z przytoczonych względów powoływanie nowych wyższych szkół zawodowych jest bezzasadne i z pewnością odbije się na poziomie kształcenia.

Mając to na uwadze proponuję nową wersję tzw. trójstopniowy system szkolenia, którego schemat przedstawia rys. 1. W programie pełnych 5-letnich studiów magisterskich wprowadza się możliwość kształcenia trzy etapowego. Pierwszy tzw. licencjat dotyczyłby wyłącznie kandydatów, którzy nie są w stanie opanować wymagań przedmiotów podstawowych niezbędnych do przygotowania magisterskiego, w tym przede wszystkim matematyki, fizyki i chemii. Zamiast skreślać ich w ciągu pierwszego roku i pozostawiać bez żadnego przygotowania można skierować ich na tzw. kurs licencjata i w zależności od skończonej szkoły średniej prowadzić równoległe kształcenie w dwóch kierunkach: czysto

zawodowym dla absolwentów szkół ogólnokształcących, bądź też ogólnym dla absolwentów techników zawodowych. Na obydwu kierunkach programy winny uwzględniać dużą dawkę nauczania języków obcych, informatyki a także przedmioty z zakresu ekonomiki i zarządzania. Absolwenci po dwóch latach uzyskaliby tytuł zawodowy umownie dziś nazwany licencjata. Dla pozostałych kandydatów, którzy pomyślnie przebrną program pierwszych lat studiów zaleca się pełne 5-letnie studia magisterskie z możliwością ich skrócenia do 4 lat i uzyskania tytułu inżynierskiego. Równocześnie należy przewidzieć dla nich kontynuację studiów magisterskich poprzez zaoczny bądź eksternistyczny system szkolenia podyplomowego. W zależności od konkretnej pracy i obranej zawodowej specjalności mogą sami przychodzić z własnym problemem na temat pracy magisterskiej.

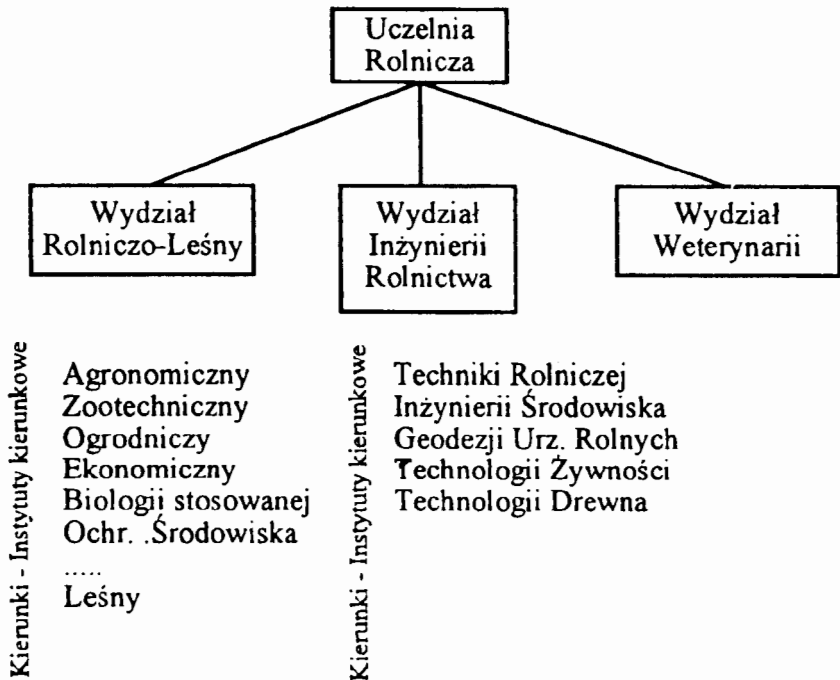

Rys.1 System kształcenia

Fig.1 System of education

Obok proponowanego systemu kształcenia należy też rozważyć zakres szkolenia rolniczego i to w kontekście rozwoju kadry naukowej i dostosowaniu do wymagań ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych. Obserwowane przemiany w strukturze polskiego rolnictwa wymagają od absolwenta gruntownego przygotowania w szerokim zakresie z możliwością wyboru specjalizacji na końcowych latach studiów. Aktualna struktura organizacyjna uczelni rolniczych nie daje możliwości na takie przygotowanie. Jest dość zaskakujące, że większość z nich wywodzi się ze środowisk uniwersyteckich to w swoim rozwoju poszło na dalekie rozdrobnienie i wyodrębnienie dużej ilości wydziałów, często słabych i stojących na granicy wymagań ustawowych do kształcenia w pełni akademickiego jak też nadawania stopni naukowych doktora habilitowanego. W efekcie uczelnie rolnicze stały się konfederacjami własnych wydziałów z dublowaniem identycznych jednostek naukowo-dydaktycznych, przesadnie rozdrobnionych i zamkniętych w szkoleniu do własnych wydziałów. Odbywa się to ze szkodą zarówno dla dydaktyki

ale przede wszystkim nauki i odbija się na rozwoju kadry naukowej. Małe jednostki dysponują ograniczonymi środkami finansowymi i nie stać ich na zakup nowoczesnej aparatury, która zresztą w tym stanie nie byłaby racjonalnie wykorzystana. Uwzględniając wszystkie te okoliczności na rys. 6 przedstawiam schemat organizacyjny w daleko idącym uproszczeniu. Zakłada to maksymalne ograniczenie liczby wydziałów do trzech, ewentualnie czterech. Podstawą wyodrębnienia samodzielnych wydziałów byłyby bloki przedmiotów podstawowych zbliżone dla kierunków studiów. Ograniczenie liczby wydziałów w żadnym razie nie ograniczałoby zakresu kształcenia, wręcz odwrotnie na każdym wydziale można powoływać wiele kierunków studiów opartych na instytutach kierunkowych. Podobny system kształcenia obserwujemy na polskich uniwersytetach a także w innych przodujących krajach (Wędzony M, 1995).

Rys.2 Schemat organizacyjny uczelni rolniczej

Fig.2 Organization scheme of agricultural university

W przedstawionym na rys. 2 schemacie uwzględniono trzy wydziały o różnej bazie wyjściowej, zarówno z punktu widzenia dydaktycznego jak i naukowo-badawczego. Wątpliwości może budzić włączenie leśnictwa do wydziału rolniczego,

choć uważam za uzasadnione zbliżone kształcenie na pierwszym roku studiów dla wszystkich przedstawionych przykładowo kierunków studiów. Uwzględniając jednak funkcje naukowe a co za tym idzie rozwój kadry naukowej to być może uzasadnione jest wyodrębnienie samodzielnego Wydziału Leśnego, gdyż wchodzi on w zakres odrębnej dziedziny nauki. W proponowanej strukturze organizacyjnej nie przewiduje się możliwości dublowania przedmiotów a co za tym idzie jednostek organizacyjnych na każdym wydziale. Biologia i chemia winny stanowić podstawę kształcenia na wydziale ogólnorolniczym, a fizyka, matematyka na wydziale inżynierii rolniczej. W ten sposób wszystkie jednostki byłyby stosunkowo silne i skoncentrowane problemowo a równocześnie obsługiwałyby wszystkie wydziały i kierunki studiów. W strukturze instytutów kierunkowych, będących bazą kształcenia dla danego kierunku mogłyby funkcjonować Katedry, bądź zakłady, choć korzystniej byłoby nie dawać dalekiej samodzielności małym jednostkom i włączyć zakłady w strukturę katedr. Obok korzyści w samym kształceniu, ograniczenie liczby wydziałów spowoduje automatycznie koncentrację samodzielną kadry naukowej i wzrost autorytetu naukowego a co za tym idzie zniknięcie słabych wydziałów nie posiadających uprawnień w pełni akademickich. Otwiera to możliwość pełnego szkolenia kadry naukowej do uzyskiwania tytułów naukowych włącznie, przy merytorycznie właściwej ocenie i krytyce naukowej, czego aktualnie mamy ciągły niedostatek.

Zwiększa to także szanse naszej współpracy z zagranicą, gdyż z małymi i słabymi ośrodkami nikt się w przyszłości nie będzie liczył.

Proponowane zmiany muszą znaleźć odzwierciedlenie m. in. w Ustawie o tytule naukowym i stopniach naukowych, która w ostatniej nowelizacji przesadnie zliberalizowała wymagania formalne do uprawnień habilitacyjnych w kwestii ilości pełnozatrudnionych profesorów tytularnych. Poprzednia wersja umożliwiała tylko jednorazowe liczenie profesora, określając to jako tzw. pierwsze zatrudnienie. Obecna, znosząca tę klauzulę umożliwi w praktyce liczenie tego samego profesora w kilku radach a co za tym idzie transfery profesorskie w pogoni za uprawnieniami i zarobkami co pozostaje w niewątpliwiej sprzeczności z dobrem nauki. Moralniej byłoby wynagradzać profesorów godziwie w jednym miejscu pracy aby nie tracili czasu na stałe podróże między oddalonymi od siebie ośrodkami. Ograniczenie liczby wydziałów będzie zapobiegać takim procedurom.

Obok przedstawionych kierunków zmian w strukturze szkolnictwa rolniczego na zakończenie jeszcze kilka uwag o tzw. przyspieszonym rozwoju kadry naukowej. Ostatnia Ustawa (12.IX.90r.) wprowadziła wiele zmian w hierarchi stanowisk akademickich, które w większości okazały się nietrafnymi. Przede wszystkim zlikwidowanie stanowiska docenta czyli nauczyciela w szkole wyższej było nieporozumieniem przy równoczesnym zachowaniu go w jednostkach PAN i IB-R. Stanowiska docenta nie przewiduje także projekt (bez autorstwa) przygotowany

przez rektorów uczelni automatycznych, co uważam za jego słabość i oderwanie od panujących opinii.

Tabela 1

Proponowany przyspieszony system rozwoju kadry naukowej w szkołach wyższych

Table 1

Proposal of accelerated system for training scientific staff in academical schools

Stanowisko	Wymagania
Asystent	studia doktoranckie (4 lata)
Adiunkt	stopień doktor
Docent	stopień doktor habilitowany
Prof.nadzwyczajny	tytuł profesor
Prof.zwyczajny	szkoła naukowa

Aktualny system awansowania jest nieklarowny i zawiera w sobie podteksty polityczne, podobnie jak to miało miejsce po marcu 1968 r. Zgodnie z obowiązującą ustawą, osoba posiadająca stopień naukowy doktora habilitowanego może być zatrudniona na trzech różnych stanowiskach: - adiunkta, docenta i profesora nadzwyczajnego. Kryteria awansu są bardzo nieprecyzyjne i uzależnione od tzw. układów. Oceniając krytycznie ten system w tab 1 przedstawiono koncepcję nową z zachowaniem stanowiska docenta i zawierającą równocześnie wymagane kryteria do awansu. Obok omówionej już zmiany proponowana koncepcja wprowadza istotną nowość w postaci obowiązkowych studiów doktoranckich dla asystentów. Zamiast dotychczasowego 9-letniego okresu zatrudnienia na tym stanowisku i praktycznie bez możliwości zwolnienia nawet w przypadkach całkowitego minięcia się z powołaniem, nowy system przewiduje 4 letnie studia doktoranckie z określonym programem do kierunku, czy profilu wydziału z zaliczeniem każdego roku, co daje możliwość corocznej selekcji osób nie nadających się do pracy naukowej i dydaktycznej. Poza programem studiów doktoranci obciążeni byłiby dydaktyką, narastającą w miarę upływu kolejnych lat studiów, począwszy np. od 60 godz. na pierwszym roku poprzez 90, 120 i 150 na roku czwartym.

Ten system, obok stałej kontroli postępów i eliminacji osób nie rokujących perspektyw naukowych, skraca czas dochodzenia do stopnia naukowego doktora z 9-ciu do 4-ech lat i powoduje objęcie stanowiska adiunkta przed ukończeniem trzydziestego roku życia, co obecnie jest zjawiskiem prawie niespotykanym.

Podsumowanie

Przedstawiona koncepcja reorganizacji nauki i szkolnictwa wyższego, przy wykorzystaniu doświadczeń uczelni rolniczych, bazuje na gruntownej analizie aktualnego stanu a przede wszystkim aktualnych słabościach i niedomaganiach tych dziedzin. Zmiany polityczne i gospodarcze kraju wymagają nie tylko dostosowania się nauki i szkolnictwa wyższego do nowych warunków ale ich wyprzedzenia i kierowania tymi procesami. Wymagać to będzie znacznego wzrostu autorytetu tych kierunków działalności twórczej i zapewnienia im należytego miejsca w hierarchii społecznej. Każda zmiana wymaga dostosowania się do niej, co nierzadko jest procesem trudnym, zwłaszcza u ludzi starszych mających cechy zachowawcze. Przedstawione koncepcje nie narzucają nikomu dostosowania się do nich, niech stanowią jednak materiał wyjściowy do dyskusji nad przyszłością nauki polskiej i szkolnictwa wyższego na przełomie wieków.

Literatura

1. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 65, 1990
2. "Droga do roku 2010" Raport w sprawie opracowania długofalowej strategii rozwoju Polski na okres 15 lat. W perspektywie Roku 2010. W-wa 1995.
3. Findeisen W.: "Ustrój i instytucje nauki i szkolnictwa wyższego" Nauka, 1995 Nr 1
4. Haman J., Michałek R., Pabis S.: "Próba oceny wkładu techniki rolniczej w rozwój nauki i gospodarki narodowej. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych Nr 416
5. Hirszfildowa H., Kelus A., Milgrom F.: "Ludwik Hirszfild" Wrocław 1956
6. Kuźnicki L.: "Polska w Roku 2010". Raport w sprawie opracowania długofalowej strategii rozwoju Polski na okres 15 lat. W perspektywie Roku 2010. W-wa 1995
7. "Nauki Rolnicze Stan, Priorytety i zagrożenia" Wyd. V wydz.PAN Warszawa 1995
8. Propozycje rektorów uczelni autonomicznych w sprawie założeń systemu szkolnictwa wyższego i nauki. Maszynopis, 1995
9. "Rocznik Statystyczny " 1994 GUS
10. "Synteza oceny Kierunków Badań" Wyd. V PAN, Warszawa 1994
11. Wędzony M.: "Uniwersytet Rolniczy w Wageningen a prognozy nauczania na polskich wyższych uczelniach rolniczych", "Tempus IMG-94-PL-2211"
12. Wyczański A.: "Akademie nauk i placówki badawcze" Nauka, 1995 Nr 1.

Concept of reorganizing science and academical education system.

II. Reorganization of academical education on an example of agricultural universities.

Rudolf Michalek

Summary

In the second part of paper, integrally connected with the first one, actual organization structure and some failings in education system were discussed. On an example of agricultural universities new 3-level education system and school organization structure with reduced number of faculties were proposed.